

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.п.н. Румяна Димитрова Танкова - ПУ "Паисий Хилендарски"
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
"доктор"

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...

докторска програма "Методика на обучението по български език и литература"

Автор: Пенка Кръстева Вълчева

Тема: "Развитие на комуникативната компетентност чрез творческия разказ в
подготвителна група"

Научен ръководител: проф. д-р Божидар Михайлов Ангелов - СУ "Св. Климент
Охридски"

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2401 от 15.06. 2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на Пенка Вълчева. Представеният от дисертантката комплект материали е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Той включва следните документи: дисертация, автореферат, списък с публикациите.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Пенка Вълчева е докторант в редовна форма на обучение към катедра "Предучилищна педагогика" на Педагогическия факултет на Пловдивския университет.

3. Актуалност на тематиката

Темата на дисертацията е изключително **актуална**, тъй като се отнася до важни аспекти в речевото развитие на съвременното дете. Дигиталната среда, в което то израства и се развива, го поставя в нови условия, които провокират редица трудности по отношение на неговия езиков напредък. Въпреки

многообразието от електронни средства за комуникация, неоспорим факт е, че речта на детето обеднява - ограничен речников запас, липса на умения за ефективно участие в различни ситуации на общуване, недостатъчен езиков опит. Очертаващата се обща тенденция към подценяване на книгите и художествената литература от младите хора също влияе неблагоприятно върху този процес. Всичко това поставя на преден план проблема за стимулиране на детското словотворчество и творческо въображение. Ето защо дисертацията на Пенка Вълчева е твърде навременна и е със съвременен оттенък. В нея се предлагат идеи за развитие на речта на детето чрез включването му в занимателни речетворчески дейности. Изборът на тема е добър и с насочеността към повествователния текст. Много точно е преценено, че това е най-подходящият текст за предучилищна възраст поради афинитета на детето към действияния характер на кратките истории с ясно очертан сюжет и видим събитийен пласт. Това е важен стимул, който провокира съвременното дете към многообразие от речеви изяви.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В първа глава са описани теоретичните основи на изследването. В нея твърде обстойно са представени основанията за избор на тема и нейната значимост в контекста на комуникативноречевата ориентация на методическата работа за езиково развитие на децата в предучилищна възраст. Върху основата на съвременни постановки в езикознанието и комуникативната лингвистика е определена същността на комуникативната компетентност. Очертани са нейните аспекти в съотнесимост с подготовката на децата за речетворческа дейност за целите на общуването. Представени са много и различни гледни точки на изследователи в тази област. Всяка от тях е подробно и изчерпателно описана. Добре би било обаче да има сравнителен анализ между разгледаните автори концепции. Дисертантката се е въздържала и от критичен анализ, който би показал и нейното виждане по отношение на тази проблематика. Изложението е с ясно очертана логическа последователност при интерпретацията на проблема - от теоретичния конструкт и модел на комуникативна компетентност към

проекцията му в системата от комуникативноречевни умения на децата в предучилищна възраст; от психолингвистичния модел на пораждаване на речта към методическите изисквания за развитие на детското словотворчество; от особеностите на комуникативната ситуация в процеса на развитие на речта в предучилищна възраст към образователните цели в системата от дейности в подготвителната за училище група. Тази верига от взаимозависимости е своеобразна схема на изследователския път на дисертанта от общите теоретични основи на проблема към необходимостта от практически решения в тази област.

Дисертантката е съумяла да обхване широк кръг елементи на комуникативната компетентност и по този начин представя спецификите на комуникативноречевия подход във всичките му аспекти. Използвала е много литературни източници, задълбочено ги е проучила и коректно ги е интерпретирала. Към тях би било добре да се добавят и изследвания на чуждестранни автори, представящи съвременни образователни модели за стимулиране на детското речтворчество. Особено ценно би било да се проучат и добри световни практики, свързани с иновации, подпомагащи езиковото развитие на децата в предучилищна възраст.

Като цяло, първата глава на дисертацията задава ясно и точно теоретичния профил на изследователския проблем и в този смисъл е добра отправна точка към експериментални дейности в търсене на негови практически решения.

Втора глава е с голяма значимост за изследването, тъй като насочва към многообразието от творчески дейности за развитие на комуникативноречевата компетентност на децата в подготвителна група.

В тази част от дисертацията умело се съчетават основни постановки от текстознанието с методически интерпретации, свързани със създаването на текстове от деца в предучилищна възраст.

Много обстойно е представена същността на повествователния текст и неговото функциониране и адаптация в процеса на овладяването на българския език за целите на комуникацията. Посочени са същностни негови характеристики. Особено внимание е отделено на комуникативната природа на текста и на тази основа се извеждат методическите условия, чрез които се

осигуряват възможности за създаване на комуникативноцелесъобразна детска реч.

Изключително добре е, че в тази глава е отделено съществено място на интерпретации относно изразяването на гледна точка в комуникативно ориентиран текст. Направена е много точна разлика между възможните позиции по отношение на разказването - наблюдател или участник в случката. Това насочва към методическа работа за трансформация на авторов текст с промяна на гледната точка. По този начин се развиват уменията на детето да оценява поведението на литературните герои не чрез разсъждения и анализи, а чрез преразказ на историята от името на героя. Това умение е изключително важно за комуникативната практика на детето, в която му се налага да изразява факти и явления в различен ракурс.

Положително оценявам стремежа на Пенка Вълчева да обхване многообразието от видове творчески разкази, подходящи за предучилищна възраст. Предложени са различни класификации на детския разказ в търсене на онази, която съответства на изследователските търсения на дисертантката.

В тази глава съществено място е отделено на методическите похвати и техники за развитие на детския творчески разказ. Направена е систематизация, която не само разкрива тяхната специфика, но и задава идейния план на собственото изследване в тази посока. Видим е стремежът на дисертантката към нестандартни методически решения и търсене на евристични методи, които провокират творческото въображение на децата и им дават свобода при измислянето и изразяването.

Във втора глава с най-голям елемент на творчество е частта ѝ, свързана с етапите в развитието на словотворческите и комуникативните умения на децата от подготвителна група при разказване на текст. Положителна оценка заслужава направеният от дисертантката опит за разграничаване на преразказването и съчиняването чрез така нареченото "творческо разказване", което е на границата между тези две речеви дейности. Без да подценява преразказите от репродуктивен тип, докторантката дава приоритет на творческите преразкази. Тя много точно се е ориентирала в специфичните за възрастта видове творчески

разкази - по картина, по опорни думи, по тема и по мисловни карти. Всеки от предложените видове е описан подробно и с много примери за възможни методически интерпретации. Не е отделено обаче специално място на творческите разкази по серия от картини, които са първа стъпка в съчиняването на собствени истории. Пропуснати са и разказите по подобие на авторов текст, които също имат творчески характер и съществено подпомагат процеса на изразяване, тъй като при тях децата имат образец на добре структуриран и езиково оформен текст, който да следват, когато променят в него герои или обстоятелства.

Върху основата на анализирани авторови концепции за системата на методическа работа за създаване на текст Пенка Вълчева представя свой идеен проект, оформен като теоретичен конструкт, върху който се изгражда експерименталната част от изследването. Предложеният от нея технологичен модел е върху основата на собствена интерпретация относно степента на трудност при създаването на различни творчески разкази от деца в подготвителна група. Възприета е следната последователност: творчески разказ по откъс от текст; творчески разказ по опорни думи и творчески разказ по тема. По този начин се оформят етапите на провеждания от дисертантката формиращ експеримент. Спецификата на тези етапи е представена чрез: словесната основа, върху която се изгражда детския творчески разказ; нагледната опора в помощ на децата; методическите средства и похвати, използвани от учителя; типа на словотворческата задача и комуникативните цели при нейното изпълнение. Табличното представяне на този модел онагледява достатъчно ясно авторския замисъл на докторантката.

В технологичния модел се съдържа и методическият апарат, чрез който се осъществяват диагностичните процедури в началото и в края на експерименталното изследване. Констатиращото изследване, предшестващо експерименталната работа, е свързано с оценка на уменията на децата да преразказват авторов текст с елементи на оценка. Това е трудна речева задача и затова Пенка Вълчева съвсем основателно е прибягнала към система от дейности на учителя: "насочващи въпроси; оценъчни въпроси; проблемни въпроси; група

от преки въпроси (план)" - страница 131. в електронния вариант на дисертацията. Стои обаче въпросът, как се установят индивидуалните способности на всяко от децата в групата, след като изпълнението на речевата задача е в съвместна дейност, при която се разчита в голяма степен на помощ от учителя. Този въпрос се отнася и за така наречения "контролен етап", при който се отчитат крайните резултати от приложената дидактическа технология, за да се определи напредъкът на всяко от децата, включени в експерименталната група.

Третата глава от дисертацията е свързана с по-детайлно описание на проведената експериментална работа и с анализ на резултатите от нея. В тази част се съдържа и дизайнът на цялостния изследователски труд - обект и предмет на изследването, цел и задачи на изследването (включително и задачите, свързани с проучване на научна литература по проблема, което е направено в предишните две глави).

Много добро впечатление прави големият брой деца, включени в апробирането на предложени в дисертацията технологичен модел. Като се има предвид, че резултатите се отчитат чрез речеви продукти в устна реч, може да се предположи колко сериозни усилия са положени за провеждането на експерименталната работа и за обработката на получените резултати. Това е показател както за стремежа на Пенка Вълчева към възможно най-цялостна проверка на издигнатата хипотеза, така и за нейната отговорност, трудолюбие и задълбоченост като изследовател.

Към етапите в разгръщането на предлагания технологичен модел, описани във втора глава, се добавя и още един много съществен етап, изразяващ се в предварително изследване относно уменията на изследваните деца да създават текст чрез преразказване. В случая акцентът е върху техните умения да се ориентират в темата на текста и в неговия сюжет (епизодите в историята и тяхната последователност). Направеният анализ на резултатите от този етап е ориентир относно специфичните трудности, които децата в предучилищна възраст изпитват при преразказ на текст. В този смисъл той предполага организацията на методическата работа през следващите етапи на експерименталната работа, тъй като я насочва към конкретни изисквания и цели.

В тази част от дисертационния труд се съдържа обстойно описание на технологичния модел, предложен в предходната глава. Той е детайлизиран с конкретни описания на методическия ход при различните речеви дейности и с примери за използваните текстове, посочени като приложения към основния текст на дисертацията.

Най-същественото в тази глава е анализът на резултатите от експерименталната работа. Пенка Вълчева е съумяла да се ориентира добре в многообразието от критерии, които различните автори използват при оценка на текстове, създадени от деца. Тя оценява речевите продукти, създадени от децата в хода на методическата ѝ работа с тях, върху основата на три важни критерия и съответстващите им показатели - обем на текста, смислова завършеност на текста и контекстност. Добро впечатление прави и опитът на дисертантката да отчете и елементите на творчество в детските разкази чрез "оценъчен коефициент на творчеството". Особено добра е нейната идея да сравни детските текстове, получени при различните речеви дейности, за да ранжира тези дейности според творческия потенциал, който те провокират у децата. Препоръчвам тази идея да се доразвие и разгърне в следващо изследване на докторантката.

Резултатите от апробацията на предлаганата дидактическа технология са описани много обстойно. Те са онагледени чрез многообразие от графики и диаграми, обобщаващи данни от таблиците в приложенията, и визуализиращи зависимости между резултатите на двете изследвани групи деца. Анализът на детските текстове е задълбочен, а изводите от него са аргументирани и очертават не само достижения, но и тенденции. В него, наред с наблюденията и оценките относно текстуалността на създадените от децата речеви продукти, се проследяват и други особености на детската реч, които са от значение при участието на децата в различни комуникативни ситуации.

Няма съмнение, че след толкова продължителна, системна и целенасочена методическа работа резултатите от проведената експериментална работа са добри. В това е и големият принос на дисертационния труд.

5. Приноси на разработката

Основният принос е, че е създадена и апробирана дидактическа технология за стимулиране на детското словотворчество и за напредък в езиковото развитие на деца от подготвителна група.

6. Преценка на публикациите по темата на дисертационния труд

Докторант Пенка Вълчева е представила списък със **7 публикации**, които пряко кореспондират с проблематиката, разгърната в дисертацията. От тях 4 са в печатни издания на Педагогическия факултет на Пловдивския университет - 3 от тях са в сборници от конференции и научни форуми, а 1 е в списание "Докторантски изследвания". Наред с това дисертантката има 3 публикации в електронното списание "Образование и технологии".

7. Автореферат

По дисертацията е изготвен автореферат, който отразява точно концепцията и съдържанието на изследването. В автореферата са представени основните постановки и акценти, които очертават достатъчно ясно профила на проведените научни изследвания, описани в дисертационния труд.

8. Критични бележки и препоръки

В следващи изследвания да се доразвие идеята за комуникативната ориентация на методическата работа за създаване на творчески разкази в предучилищна възраст.

9. Лични впечатления

Познавам Пенка Вълчева като докторант на Педагогическия факултет. Имам изключително добри впечатления от нея и като млад учен, и като добър преподавател. За нейната прецизност като изследовател е показателен фактът, че тя удължи срока за подготовка на дисертационния си труд с една година, за да увеличи продължителността на експерименталната си работа и за да получи възможно най-достоверни резултати и доказателства за ефективността на своя

идеен проект. Пенка Вълчева има големи заслуги и при организацията на научните изяви в Докторантското училище към Педагогическия факултет на Пловдивския университет. Тя е ефективен участник и в два поредни факултетски проекта - "Приобщаващо образование" и "Алтернативи в образованието".

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд показва, че докторантката притежава качества на задълбочен изследовател и добър експериментатор на научни идеи. Предвид посочените достойнства на дисертацията, предлагам на научното жури *да присъди* образователната и научна степен "доктор" на Пенка Вълчева в област на висше образование 1. Педагогически науки; професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...; докторска програма "Методика на обучението по български език и литература".

30. 08.2017 г.

Рецензент:

(проф. д.п.н. Румяна Танкова)